

MLADI I SEKSUALNOST

Teološko-moralni pristup

Tonči Matulić*

UDK 176:37-053.6
241:250-053.6
Pregledni članak
Primljeno 10/2008

Sažetak

Autor u radu pretresa neke važne aspekte pastoralne prakse u govoru mladima o seksualnosti i to iz teološko-moralne perspektive. Rad je podijeljen u pet stavaka. U prvomu stavku autor ističe mjesto i ulogu mladih u suvremenom društvu na temelju koncilskoga nauka. U drugomu stavku analizira se seksualnost u kontekstu društvenoga napretka i s tim povezanih mehanizama koji su utjecali na izdvajanje seksualnosti kao zasebne znanstvene teme i autonomnoga društvenog fenomena. U trećem se stavku osvjetljavaju neke negativne posljedice seksualnoga veleprevrata nakon kojega je uslijedila radikalna emancipacija seksualnosti od drugih aspekata ljudskoga života, osobito od braka, obitelji i prenošenja života. U tom su smislu izložene i obrazložene neke stranputice koje ljudsku seksualnost ili degradiraju na puki objekt uživanja, zabave i potrošnje ili je izokreću u sredstvo manipulacije, iskorištavanja i represije. U četvrtomu se stavku sintetički prikazuju osnovne smjernice spolnoga odgoja u obitelji, a koje je donijelo recentno živo crkveno učiteljstvo, bez posebnih kritičkih osvrtâ. U petomu stavku autor obrazlaže i definira neke važne (pred)uvjete za djelotvornije pastoralno, vjeronaučno ili katehetsko pristupanje mladima u govoru o ljudskoj seksualnosti, imajući na umu nužno potrebnu pomoć roditeljima u pitanjima spolnoga odgoja. Tu je glavni naglasak stavljen na metodičke i didak-

---

* Prof. dr. sc. Tonči Matulić, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Vlaška 38, 10001 Zagreb, Hrvatska.

tičke vidove problema, iako su ti vidovi bitno povezani s teološkim i moralnim aspektima istoga problema, tj. seksualnosti.

Ključne riječi: mladi, seksualnost, seksualni veleprevrat, spolni odgoj, obitelj, kršćansko vrjednovanje seksualnosti.

1. Mladi u suvremenom društvu

Prije nešto više od četrdeset godina Drugi vatikanski koncil ustvrdio je da »[P]romjena mentalitetā i strukturā često dovodi u pitanje predane vrijednosti, napose u mladeži koja je često nestrpljiva i koja, štoviše, zbog tjeskobe postaje buntovnom te, svjesna svoje važnosti u društvenom životu, želi brže imati udjela u njemu. Zbog toga roditelji i odgojitelji, pri ispunjavanju svojih obveza, nerijetko danomice nailaze na sve veće poteškoće.«¹ Komu je potrebno dokazivati tvrdnju da je »mladež postala važnom u društvenom životu«? Zakoni, sudovi, savjetovališta, konvencije, deklaracije, udruge i druge svjetovne i crkvene ustanove posvećene mladima, zorno dokazuju da je mladež stekla visok stupanj subjektiviteta i da se na nju više ne može računati kao na pasivnoga primatelja, nego isključivo kao na aktivnoga sugovornika, ravnopravnoga partnera i subjekta odgovornosti. Drugim riječima, kada se govori o mladima, tada bi trebalo pred sobom imati konkretne mlade. Nema nikakve sumnje da pastoralna, osobito katehetska praksa pred sobom ima upravo mlade ljude s njihovim konkretnim biografijama. No, tu je činjenicu već davno naglasio i Koncil: »Neka se odrasli pobrinu da s mladima povedu prijateljski razgovor koji će jednima i drugima omogućiti da se – nadišavši razlike u dobi – uzajamno upoznaju i razmjenjuju vlastita bogatstva.«² Činjenica da se odrasli, a u prvom redu roditelji, obvezuju na zapodijevanje prijateljskoga dijaloga s mladima temelji se na visokom stupnju subjektiviteta što su ga mladi »osvojili« u suvremenom društvu. »[M]ladež ima vrlo veliku važnost u današnjem društvu. Njihove životne okolnosti, način mišljenja i odnosi u njihovim obiteljima potpuno su se izmijenili. Često prebrzo prelaze u nove društvene i gospodarske prilike. No dok njihova društvena pa i politička važnost danomice raste, oni su – kako se čini – gotovo nesposobni da na prikladan način prihvate nove terete.«³ Koncil

---

¹ Drugi vatikanski koncil, *Pastoralna Konstitucija »Gaudium et spes« o Crkvi u suvremenom svijetu*, (7. prosinca 1965.), Dokumenti, VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 7 [dalje GS].

² Drugi vatikanski koncil, *Dekret »Apostolicam actuositatem« o apostolatu laikā*, (18. studenoga 1965.), Dokumenti, nav. dj., br. 12 [dalje AA].

³ AA, br. 12.

mudro uočava da brza promjena materijalnih prilika života, a koje nesumnjivo utječu na (samo)svijest mladih, po sebi nije dostatna niti je uvijek naklonjena prikladnom psihičkom, moralnom i duhovnom sazrijevanju mladih. Zbog toga susrećemo veliku društvenu i političku važnost mladih u suvremenom društvu s jedne strane, ali istovremeno susrećemo i njihovu veliku naivnost i nezrelost spram složenih moralnih i duhovnih izazova s druge strane. Danas je svakomu jasno da mladi često postaju žrtve efemernih društvenih trendova s nesagledivim posljedicama.

O brzim, sveobuhvatnim i često neočekivanim promjenama društvenih i gospodarskih prilika znamo dovoljno i o tomu govoriti ovdje je trošenje dragocjenoga prostora. Naime, u posljednjih pedesetak godina te su se prilike ne samo dodatno izmijenile, nego i umnogomu pogoršale, zahvaljujući djelovanju sve sofisticiranijih oblika društvenoga manipuliranja individualnom slobodom. Ipak, bez obzira na djelovanje društvenoga napretka na mlade, Crkva je na Koncilu postala svjesna činjenice da sveobuhvatne promjene društveno-ekonomskih i političko-pravnih egzistencijalnih prilika bitno utječu na cjelokupnu ljudsku egzistenciju, dakle i na psihološke, moralne, duhovne i vjerske prilike i iskustva.⁴ Prema tome, nijedno egzistencijalno važno pitanje o teološkim i moralnim aspektima nekog fenomena, a ovdje nas posebno zanima seksualnost, ne može se adekvatno niti postaviti, a kamoli na njega odgovoriti ako se prethodno ne pozabavi sustavnom analizom i sveobuhvatnim razumijevanjem društveno-ekonomskih i političko-pravnih promjena koje su bitno utjecale, i još uvijek snažno utječu, na psihološke, moralne, duhovne i vjerske prilike u suvremenom društvu.

Od presudne je važnosti, stoga, ne samo primiti na znanje, nego se i ozbiljno uhvatiti u koštac s činjenicom da su se »(...) životne okolnosti [današnjih mladih, o.p. T.M.], način mišljenja i odnosi u njihovim obiteljima potpuno izmijenili« te da su današnji mladi, osim što su mladi poput njihovih predšasnika, ipak još uvijek nezrele osobe i utoliko nesposobne za djelovanje iz zrele i odgovorne osobne slobode. Iako današnji mladi drugačije reagiraju, doživljavaju i shvaćaju život, sami sebe i svijet oko sebe u cjelini, oni, ipak, ostaju ljudi na putu prema ljudskoj zrelosti. To nije tek retorička tvrdnja, nego je to gola činjenica. A protiv činjenice nema argumenta.

S druge pak strane, brze i sveobuhvatne društvene promjene egzistencijalnih prilika ne podrazumijevaju ujedno brze i sveobuhvatne psihološke, mo-

⁴ Usp. GS, br. 4-11.

ralne, duhovne i vjerske promjene, dakako u smislu jedne prikladne, suvisle i smislene osobne i egzistencijalne prilagodbe novim društvenim okolnostima i prilikama, nego najčešće, a nije pretjerano reći i redovito, takve društvene promjene dovode do krize. Nikakvo čudo onda da je upravo riječ *kriza* postala jedna od najučestalijih leksičkih veličina kojom se opisuje ljudska egzistencija općenito i kršćanska egzistencija posebno u suvremenom svijetu. Statistički gledano sve što bitno označava ljudsku egzistenciju stavljeno je u situaciju krize. To isto se može reći i za kršćansku egzistenciju. Kriza autoriteta, kriza braka, kriza obitelji, kriza institucije, kriza odgoja, duhovna kriza, moralna kriza, ekološka kriza, vjerska kriza, kriza zvanja, kriza vjerodostojnosti ili, jednom riječju, kriza samoga temelja autentične ljudske egzistencije zauzela je odlučujuće mjesto u našim teološkim traganjima posljednjih desetljeća.⁵ Iako promatranje suvremene društvene zbilje očima i jezikom krize nije vlastito samo Crkvi i teologiji, ipak, čini se da smo kao zajednica vjernika u nekim aspektima jedini koji određene društvene fenomene promatramo u svjetlu krize, tj. u svjetlu rasapa jednog zaokruženoga i definiranoga sustava vrijednosti. U ovom kontekstu treba reći da ta spoznaja vrijedi i za ljudsku seksualnost, a osobito za seksualno ponašanje mladih u suvremenom društvu.⁶ Ne radi se o krizi seksualnosti kao takvoj, nego o krizi tumačenja, razumijevanja i prakticiranja seksualnosti, tj. o krizi temelja seksualnosti.

U suvremenom društvu kriza konkretno znači raskorak ili čak rasap veze između novih društveno-ekonomskih i političko-pravnih prilika ljudske egzistencije, s jedne strane, te razumijevanja, doživljavanja i prakticiranja predanih – tradicionalnih – vrijednosti, s druge strane. Prema tome kriza nije nikakva normativna kategorija koja bi potvrđivala kako trebamo živjeti i djelovati, nego je ona isključivo deskriptivna kategorija koja pokazuje i opisuje činjenično stanje stvari, a upravo se u tom stanju očituje golemi raskorak, koji se katkada čini nepremostivim, između konkretnih društvenih fenomena s jedne, te praktičkih moralnih normā s druge strane. Za temu o seksualnosti to konkretno znači da između suvremenoga društvenog fenomena ljudske seksualnosti, tj. njezina ra-

⁵ Primjerice usp. »XLI. teološko-pastoralni tjedan, 23.-25. siječnja 2001.: Kriza vrednotā u današnjemu hrvatskom društvu«, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 2-3, str. 221.-448.

⁶ Distancirajući se od statističke ideologije, osobito od takozvanoga »mita statističke normalnosti«, ipak pred nekim empirijskim pokazateljima ne bi bilo ni mudro ni razborito olako zatvarati oči. U tom smislu indikativni su neki rezultati empirijskih, anketnih, istraživanja o seksualnosti kod današnjih mladih u hrvatskom društvu. Usp. A. ŠTULHOFER – V. JUREŠA – M. MAMULA. *Longitudinalno praćenje znanja o spolnosti, spolnog ponašanja i relevantnih stavova adolescenata* - istraživački izvještaj, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 1999.

znolikog pojavljivanja u suvremenome društvu, i moralnih normā seksualnog ponašanja postoji velik raskorak. Taj raskorak, naravno, ne uočavamo samo iz perspektive kršćanskoga poimanja seksualnosti, nego ga uočavamo i iz zdravorazumske perspektive, tj. iz prepoznavanja štetnih posljedica i tragičnih ljudskih sudbina koje zorno potvrđuju da je ljudska seksualnost izložena dekadenciji, novim oblicima ropstva i novim vrstama tabua koji u ime individualnog prava na izbor vješto maskiraju dramu dekadencije i ropstva. Življenje i prakticiranje seksualnosti u suvremenom društvu, posebno kod mladih, otkriva određene duboke raskorake između priželjkivane dobrobiti mladih i stvarnih sredstava kojima se ta dobrobit ostvaruje. Stoga, prije nego se pokuša razjasniti što stoji u temeljima suvremene krize ljudske seksualnosti treba jasno reći da kršćansko vrjednovanje seksualnosti, možda još i više nego u ranijim povijesnim epohama, ima i mogućnosti i šanse da postane sredstvo autentičnoga svjedočenja ljudske seksualnosti koja se temelji na kristološkom i personalističkom poimanju ljudske osobe, njezina dostojanstva i evanđeoskoga poziva u Isusu Kristu.

2. Seksualnost u zagrljaju društvenoga napretka

Riječ seksualnost, odnosno spolnost, spominje se izričito u koncilskim dokumentima samo na dva mjesta, točnije u kontekstu govora o kršćanskomu odgoju.⁷ Seksualnost je češće, ali ne izričito, zastupljena u koncilskom govoru o braku, bračnoj ljubavi, prenošenju života i obitelji.⁸ Zanimljivo je primijetiti da se nekako usporedno s odvijanjem Drugoga vatikanskog koncila (1962.-1965.) događao i prvi poslijeratni društveni veleprevrat koji je zahvatio upravo ljudsku seksualnost. Riječ je o seksualnoj revoluciji. Naivno bi bilo misliti da je takozvana seksualna revolucija bila samo seksualna, baš kao što bi bilo naivno misliti da se tu radi o revoluciji ili veleprevratu u pravom smislu riječi. Naime, takozvana seksualna revolucija svojevrsna je masovna reakcija ljudi, među kojima su osobito prednjačili mladi, protiv ustaljenih, tj. predavanih ili tradicionalnih, vrijednosti koje su utjecale na oblikovanje dominantnih društvenih stavova o ljudskomu tijelu, ženi, braku, rađanju, odgoju, intimi, ljubavi, osjećajima, odnosima između spolova, seksualnim odnosima, seksualnom uživanju, itd.

⁷ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Deklaracija »Gravissimum educationis« o kršćanskom odgoju* (28. listopada 1965.), Dokumenti, nav. dj., br. 1 i br. 8 [dalje GE].

⁸ Usp. GS, br. 48-51.

Poslijeratna materijalna obnova ubrzo je stvorila pretpostavke svekolikoga društveno-ekonomskog prosperiteta koji je za uzvrat dao snažan zamah emancipacijskom procesu u zapadnjačkim društvima. O onodobnomu prevladavajućem optimizmu svekolikoga društveno-ekonomskog i političko-pravnog prosperiteta najbolje svjedoči ton i analize sadržane u *Gaudium et spes*. Istovremeno, spomenuti prosperitet stvorio je konkretne uvjete i mogućnosti za društveno oživljavanje emancipacijskoga procesa. Emancipacijski proces u svojoj je biti duhovni i etički proces koji podrazumijeva radikalnu promjenu svijesti, mentaliteta, savjesti i duhovnosti u ljudi. No, pretpostavke te bitne duhovno-etičke emancipacije stvorene su na tlu radne, ekonomske, zdravstvene, stambene, obrazovne, političke, pravne i spolne emancipacije. Kronološki gledano, najprije je došlo materijalno blagostanje, a tek zatim nadošlo je pitanje o duhovnom blagostanju. Tom novom i dotad neviđenom materijalnom blagostanju trebalo je prilagoditi i duhovno-etičke dimenzije ljudske egzistencije, tj. svijest, savjest, mentalitet i duhovnost. Na planu strukturalnoga i konstitutivnoga prilagođavanja materijalnoga blagostanja duhovnomu blagostanju ljudske osobe daleko veću uspješnost imale su i pokazale (neo)liberalne ideje i institucije, jer su one u materijalnom blagostanju *de facto* prepoznale (neo)liberalna *de iure* nastojanja. Drugim riječima, društveni napredak, u smislu materijalnoga, tj. znanstveno-tehničkoga napretka, stoji u temeljima duhovno-etičke emancipacije koja figurira kao krajnja svrha moderne ideje društvenoga napretka. Prema tomu, suvremeni društveno-ekonomski prosperitet omogućio je duhovno-etičku emancipaciju, dok je istovremeno duhovno-etička emancipacija zahtijevala sve veći društveno-ekonomski prosperitet. Tu nevidljivu, ali stvarno djelatnu poveznicu među njima važno je uočiti da bismo lakše shvatili zašto naše današnje teološko i etičko vrjednovanje društveno-ekonomskog prosperiteta i duhovno-etičkoga emancipacijskog procesa beziznimno označavamo pojmom *krize*. Seksualnost, brak, prenošenje i zaštita ljudskoga života od začeca do prirodne smrti, obitelj i odgoj preobrazili su se u suvremenom, postmodernom, društvu u fenomene pred kojima se Crkva jasno i nedvosmisleno razlikuje u mnogim moralnim stavovima od raznih – i prevladavajućih – svjetovnih interpretacija i vrjednovanja tih fenomena. To je glavni razlog zašto obrađujemo temu mladi i seksualnost. Prije nego se upustimo u neposrednu analizu seksualnosti u suvremenom društvu čini nam se važnim iznijeti još nekoliko pojašnjenja u svrhu lakšeg snalaženja u današnjoj džungli rasprava o seksualnosti.

2. 1. Društveno opravdanje seksualnosti

Prvo, u antičkim društvima seksualnost nije predstavljala zaseban objekt znanja, tj. znanstvenih istraživanja, niti je predstavljala zasebno područje ljudskoga ponašanja s vlastitom autonomijom, nego je ona bila isključivo odraz šireg razumijevanja ljudskoga ponašanja i različitih poimanja života. Dakle, u predmodernim društvima seksualnost nije sačinjavala zasebnu temu ili problem, nego je bila sastavnim dijelom društvenoga konteksta u kojemu su ljudska ponašanja bila sankcionirana iz perspektive prevladavajuće vizije života. Vizija ljudskoga života u totalitetu predstavljala je vrijednosni temelj seksualnosti, a ne obrnuto. Seksualnost je bila dio života shvaćena u totalitetu.

Drugo, seksualnost je tek od XVIII. stoljeća postala objekt znanstvenoga istraživanja, mišljenja, odgoja i discipline, otkada se polako započela shvaćati kao jedno autonomno područje ljudskoga života s vlastitom energijom i zakonima tako da u danim okolnostima ona može postati i presudni čimbenik ljudskoga ponašanja kao takvoga. Štoviše, seksualnost se nerijetko nalazi(la) u temeljima određenoga načina razumijevanja i tumačenja života kao takvoga (npr. freudizam, naturizam, pornografija i dr.). Dakle, u modernim društvima seksualnost je poprimila obilježja autonomnoga područja ljudskoga života, djelovanja i ponašanja tako da je polako presta(ja)la biti samorazumljivim dijelom toga istog života, u smislu općepoznatih, općepriznatih i općeprihvaćenih oblika seksualnoga ponašanja. Posljedično, vizija ljudskoga života u totalitetu prestaje biti vrijednosni temelj seksualnosti, dok istovremeno autonomno shvaćanje seksualnosti bitno utječe na tumačenje i razumijevanje ljudskoga života u totalitetu.

Treće, Kantova moralna filozofija odigrala je presudnu ulogu na moderno – svjetovno i filozofsko – razumijevanje seksualnosti. Kant je pronašao rješenje za usklađivanje seksualnoga nagona sa zahtjevima moralnosti. Bilo je potrebno utvrditi uvjete po kojima jedna osoba može posjedovati drugu osobu u seksualnom činu. Te uvjete nalaže kategorički moralni imperativ koji zahtijeva da se djeluje tako da maksima individualne volje istovremeno i u svako doba može važiti kao načelo općega zakonodavstva.⁹ Odatle onda i imperativ koji zabranjuje da se čovječstvo u drugoj osobi srozava na status pukoga sredstva. Kant je, stoga, rješenje za posjedovanje druge osobe pronašao u braku. Naime, jedino brak garantira uvjete slobode za uzajamno posjedovanje muškarca

⁹ Usp. I. KANT, *Kritika praktičkog uma*, A 54.

i žene. Seksualni odnos može biti prirodan kada se događa između dvije osobe koje zajedno mogu rađati ili može biti *contra naturam*. I kao prirodan seksualni odnos može se odvijati pod uplivom nagona ili prema uvjetima zakona. Kada se odvija pod uvjetima zakona, onda je riječ o braku čija se svrha sastoji u rađanju djece. I u braku su osobe u času seksualnoga sjedinjenja jedna drugoj sredstvo. Međutim, njihov je odnos u braku sankcioniran slobodnom odlukom i ugovorom za posvemašnjim uzajamnim pripadanjem jedno drugomu. Njihov bračni odnos se, dakle, temelji na zakonu, a ne na nagonu niti na pukom dogovoru, tako da poštivanje zakona garantira ujedno poštivanje čovječstva u drugoj osobi. Kantova teorija pomiješanoga prava, tj. realnoga (tjelesno sjedinjenje = instrumentalizacija) i osobnoga (uzajamno poštovanje = zakon), a što je opet povezano s idejom posjedovanja jedne stvari koja je u ovom slučaju osoba, na jednoj strani sadržava racionalnu osnovu kršćanskog poimanja braka, dok na drugoj strani tumači legitimnost seksualnosti neovisno od religije (kršćanstva), tj. isključivo na temelju uzajamnoga dogovora među osobama. Pritom su kod Kanta brak i seksualnost dvije činjenice, no na moralnom planu one idu skupa, jer seksualnost samo u braku dobiva moralno opravdanje.

Četvrto, prethodni sintetički prikaz Kantova racionalnoga zaokreta u tumačenju seksualnosti služi kao podloga za razumijevanje onoga što se dogodilo nakon Kanta, a nerijetko pozivajući se izričito na njega. Naime, u kasnijim filozofskim interpretacijama došlo je do izokretanja Kantove argumentacije i to na način da se ugovor i dogovor između dviju osoba više nije tumačio na temelju čistoga uma, dakle kao nužnost gospodarenja nad prirodnim nagonima, a kako to zahtijeva čisti moralni um, nego upravo obrnuto. Naime, prirodni se nagon, na temelju ugovora i dogovora, proglašavao zakonom. Tako su pojmovi ostali isti, ali je smisao izokrenut naglavačke. Umjesto da moralni um usmjerava i kontrolira prirodni nagon, odsada je prirodnom nagonu pridržano pravo da usmjerava i kontrolira moralni um. Iako se Kantovu moralnu filozofiju često uspoređuje s kopernikanskim obratom, ovdje treba reći da je sâm Kantovo tumačenje braka i seksualnosti doživjelo kopernikanski obrat u kojemu se pojmovi ostali isti, ali je nastao bitno drugačiji smisao.¹⁰

Peto, opravdanje seksualnosti i seksualnoga ponašanja na temelju individualnoga prava na izbor u postmodernom društvu uglavnom se oslanja, bilo

¹⁰ Usp. R. MADERA, »Sessualità«, u: *Enciclopedia filosofica*, Bompiani, Milano '2006., vol. XI., 10537.-10539.

prešutno ili izričito, na naglavačke izokrenutu Kantovu argumentaciju.¹¹ Seksualni ugovor i dogovor između dviju osoba više nije predmet čistoga uma, u smislu da čovjek svojim umom kontrolira i usmjerava svoj seksualni nagon, nego je sama seksualna želja postala temelj i opravdanje ugovora i dogovora između dviju osoba ili, današnjim rječnikom rečeno, seksualna želja postala je predmet prava na slobodu izbora, tako da je racionalno – etičko – opravdanje seksualnoga ponašanja izručeno na milost i nemilost apsolutiziranomu pravu na slobodu izbora. Tako više nije presudno pitanje o vrijednosnom temelju sadržaja izbora, nego je postalo presudno pitanje o formalnom temelju prava na izbor. Izbor je imuniziran od pitanja o vrijednosti sadržaja izbora, u smislu da vrijednosna prosudba određenog ponašanja ne počiva na objektivnoj prosudbi određene vrijednosti, nego počiva na subjektivnom doživljaju koji uvjetuje izbor. Kad je neupitnom postao aksiom po kojemu se ima pravo birati, onda taj aksiom leži u temeljima dokaza za moralno opravdanje i samoga sadržaja izbora. Ipak, nije problematično to što mnogi danas mladima podilaze s argumentacijom da imaju pravo na slobodu izbora na polju seksualnosti i da je to njihovo neotuđivo ljudsko pravo, nego je problematično to što mnogi mladima podilaze s argumentacijom da je formalno opravdanje prava na slobodu izbora istovjetno s moralnim opravdanjem ovakvog ili onakvog ponašanja koje rezultira iz određenog izbora, uključujući i svakakvo seksualno ponašanje. Posljedično, danas se često kod mnogih mladih može čuti izgovor »to je moj izbor, ja na to imam pravo«, a da istovremeno oni nemaju ni minimalnu vrijednosnu – moralnu – prosudbu sadržaja na koji polažu pravo izbora pa, posljedično, ne mogu ni razumjeti negativne posljedice koje iz prakticiranja takvoga sadržaja nastaju ili mogu nastati. Držimo da među najdelikatnije, iako ne i jedine, suvremene probleme mladih treba ubrojiti upravo spolni odgoj, jer u tom kontekstu kao najveći moralni izazov ostaje upoznavanje mladih s vrijednosnim dimenzijama seksualnosti, a tu se onda ne smiju prešućivati niti umanjivati moguće neželjene posljedice koje mogu uslijediti zbog nezreloga i neodgovornoga seksualnog ponašanja. Ne treba zaboraviti da upravo seksualnost, dakako u smislu seksualne aktivnosti, posjeduje najneposrednije, najdublje i najšire kulturno značenje. Naime, svako seksualno izražavanje duboko je povezano s poimanjem ljudskoga života kao takvoga te s kriterijima za vrjednovanje ljudskoga ponašanja i

¹¹ Usp. I. PRIMORAC (prir.), *Suvremena filozofija seksualnosti*, KruZak, Zagreb, 2003. Priređivač je u zborniku prikupio dvadeset i jedan rad od različitih autora, uglavnom iz anglosaksonskoga svijeta, među kojima su većinom zastupljeni autori koji argumentiraju na osnovama izokrenute naglavačke Kantove argumentacije.

djelovanja. To je i jedan od glavnih razloga zbog kojega i kršćansko poimanje seksualnosti neprestano ističe razboritost, opreznost i diferenciranost u procesu možebitnoga spolnog odgoja izvan obitelji.

3. Seksualnost u ozračju seksualnoga veleprevrata

Ako se želi nešto suvislo i plodonosno poduzeti na pastoralnom planu, vezano za mlade i seksualnost, imajući na umu da po pitanju seksualnosti pastoral treba biti u službi roditeljskoga odgoja, onda se kao prvi imperativ nameće potreba upoznavanja s kompleksom suvremenoga fenomena seksualnosti. To stoga što »djecu i mlade treba potpomagati – uzimajući u obzir napredak psihologije, pedagogije i didaktike – da skladno razvijaju svoje fizičke, moralne i duhovne sposobnosti i da postupno postignu savršeniji osjećaj odgovornosti, (...)«¹². Također i stoga što »općenito valja priznati da je riječ o dosta teškom pothvatu [spolnom odgoju, op. T. M.] jer se ovdje isprepliću različite odrednice (fiziološke, psihološke, pedagoške, socio-kulturne, pravne, moralne, vjerske) koje utječu na odgojni proces«¹³. Ozbiljnost teme seksualnost i mladi zahtijeva ujedno i ozbiljnost u pristupu njezine obrade. Nažalost, suvremeni fenomen seksualnosti neraskidivo je povezan sa seksualnim veleprevratom te nije moguće preskočiti današnju krizu seksualnosti. Povezanost između seksualnosti i seksualnoga veleprevrata počiva na logici odnosa između uzroka i posljedice. Ta činjenica uvjetuje da suvremenom fenomenu seksualnosti, prije nego se iznesu pozitivne i razborite dimenzije u svjetlu kršćanskoga vrjednovanja ljudske seksualnosti, treba pristupiti pod vidom vrijednosnoga raslojavanja i propadanja ljudske seksualnosti.

M. Vidal, španjolski teolog, izdvojio je dvije glavne skupine problema. Prvu skupinu problema čine sustavne analize dominantnih karakteristika seksualnosti u suvremenom svijetu. Ova skupina obuhvaća sociološke i socio-psihološke karakteristike seksualnosti. Glavna je sociološka karakteristika seksualnosti u suvremenom društvu (pan)erotizacija društva. To konkretno znači da živimo u izrazito seksualiziranom svijetu u kojemu se očituju dvije negativne posljedice. Prvo, seksualnost je poprimila nevidenu »širinu«, ali je drastično izgubila na »dubini« i »kvaliteti«. Seksualni nagon poprimio je tako velike raz-

---

¹² GE, br. 1.

¹³ Kongregacija za katolički odgoj, *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obrisu spolnoga odgoja*, (1. studenoga 1983.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, ²1996., br. 11 [dalje OSO].

mjere da se sve češće javlja u kontekstu raznih oblika nasilja. Drugo, seksualnost se sve više otkriva kao simptom osobnih protuvrijednosti. Naime, načini na koji mnogi u suvremenom društvu prakticiraju seksualnost nisu ništa drugo doli pokazatelji dubinskih promašaja u osobnom životu. Iza burnoga seksualnog života nekih, često se krije problem nezrele ili potisnute seksualnosti. Tako, umjesto da seksualnost bude u službi osobnoga sazrijevanja i izgradnje, ona je često upregnuta u suprotnom smjeru, tj. prema osobnom otuđenju od drugih, prema bijegu od odgovornosti za život.¹⁴

Među socio-psihološke karakteristike seksualnosti u suvremenom društvu posebno treba izdvojiti sljedeće. Prvo, uočljivo je propadanje institucionalnih oblika ponašanja u korist osobne slobode i subjektivnih kriterija u prosudbi seksualnosti i seksualnoga ponašanja. Tradicionalni javni moral uvelike je doveden u pitanje, a umjesto njega redovito susrećemo proizvoljna uvjerenja i stavove pojedinaca koji, posredstvom sredstava masovnoga priopćavanja, itekako utječu na druge, osobito na djecu i mlade. Drugo, u suvremenom se društvu događa svojevrsna privatizacija ljubavnih iskustava, budući da slabljenje utjecaja društveno sankcioniranih oblika ljubavne veze (zaruke i brak) otvara prostor za raznovrsnije otkrivanje samoga sebe i vlastitih mogućnosti u iskazivanju i primanju ljubavi (brak na probu, (ne)stalna veza, česta promjena partnera, promiskuitet, itd.). Treće, na djelu je psihologizacija seksualnosti. Naime, seksualnost i ljubav uglavnom se žive na polju psihičkoga, osjećajnoga i sentimentalnoga. Dok brak i obitelj gube na konstitutivnoj važnosti, kao temeljne sastavnice ustrojstva društva, dotle seksualnost i ljubav sve više dobivaju na važnosti, kao pokretačke snage raznih društvenih aktivnosti i predstava. To ima za posljedicu da psihologija preuzima na sebe zadaće koje su do jučer imale razne društvene institucije sa svojim pravilima. Čvrto, prethodne pojave vezane za ljudsku seksualnost prouzročile su niz negativnih posljedica glede načina razumijevanja i prakticiranja seksualnosti. Na prvomu mjestu uočava se veličanje seksualnoga užitka radi samoga užitka ili, u najbolju ruku, radi očuvanja predbračne veze, jer se smatra da samo seksualni odnos dokazuje »istinsku ljubav« među partnerima. Na drugomu mjestu uočava se svođenje seksualnosti i seksualne aktivnosti na kategoriju uspjeha, poput uspjeha na bilo kojemu drugom području života, tako da se seksualnost prakticira i o tome se javno govori kao da se tu radi o ostvarenju nekog posebnoga društvenog prestiža. Na trećemu mjestu stje-

¹⁴Usp. M. VIDAL, *Manuale di etica teologica*, vol. 2, parte seconda: *Morale dell'amore e della sessualità*, Cittadella Editrice, Assisi, 1996., str. 84.-89.

če se dojam da je redovita seksualna aktivnost postala zahtjev vremena, tj. kriterij normalnoga društvenog života, pa se redovito javljaju strahovi i tjeskobe kod onih koji takav »ritam« ne mogu pratiti, a zajedno s tim javlja se ne mali broj specijaliziranih terapijskih ustanova i udruga za liječenje seksualnih poteškoća. Na četvrtomu mjestu se zapaža svodenje seksualnosti na genitalnost, a to je najčešće slučaj kod iskorištavanja seksualnoga nagona u svrhe zabave, zarade, reklame, turizma, razonode i sličnih fenomena. Svaka od tih negativnih posljedica, kao i sve one zajedno, zorno pokazuju da je seksualnost posve istrgnuta iz konteksta autentične ljubavi između muškarca i žene te je posve izolirana od bitne povezanosti s plodnošću i rađanjem. Osim toga, nije pretjerano reći da se seksualno ponašanje u suvremenomu društvu često svodi na puku nagonsku dinamiku, dok racionalno opravdanje takvoga ponašanja ima sekundarno značenje. Takvo se ponašanje katkada naziva imenima subkulture, ako je riječ o izoliranim skupinama. Također je učestalo da se seksualni nagon smatra nečim normalnim samo pod uvjetom ako je izoliran od svakog kritičkoga utjecaja racionalnoga vrjednovanja. U takvim se uvjetima stvara mit »statističke normalnosti« pa je to razlog da mnogi suvremeni seksolozi i sociolozi, ali ne samo oni, u određenom seksualnom ponašanju većine, u smislu pukih anketnih pokazatelja, odmah vide i opravdanje takvog ponašanja bez potrebe za kritičkim odmakom od gole statistike i nastojanja da se stvar podvrgne racionalnom vrjednovanju.¹⁵ Ukratko, seksualnost, uključujući i seksualnu aktivnost, u suvremenom društvu često se shvaća nagonski, s neprijateljskim odnosom prema racionalnomu vrjednovanju. To je jedan od glavnih uzroka bagatelizacije seksualnosti do to mjere da se često prepoznaje ispražnjenom od svakoga objektivnog vrijednosnog smisla te neovisnom od ljubavi kao njezina temelja.

Očigledna društvena banalizacija seksualnosti otkriva i neke druge mračne strane. Prvo, govor o seksualnosti kao i prakticiranje seksualnosti često su ispražnjeni od vrijednosnoga smisla i značenja. Seksualni laksizam, obračun sa seksualnim tabuima, seksualni promiskuitet, pornoindustrija, veličanje seksualne aktivnosti kao društvenoga uspjeha, a seksualnoga užitka kao preduvjeta za normalan život, laka dostupnost pornografskih sadržaja, samo su neke činjenice koje dokazuju da je seksualnost doslovno srozana na puku biološku funkciju i nagonsku snagu te da je uvelike izgubila intimnu i osobnu i, posljedično, otajstvenu dimenziju. Seksualnost je do te mjere depersonalizirana da se često svodi na anonimnost, a čemu u prilog govore takozvani seksualni sinonimi, odnosno

¹⁵ Usp. *isto*, str. 91.

dvoznačne riječi koje na različitim područjima imaju posve različito značenje. Drugo, neobuzdana seksualnost redovito je posljedica egzistencijalnoga ogorčenja koji nastaje uslijed naglih osobnih i društvenih promjena. Pojedinaac nije u stanju nositi se s izazovima tih promjena, kao ni s redovitim izazovima života, pa traži nadomjestke koji ga mogu »održati na životu«. Jedan je od tih nadomjestaka neobuzdana seksualnost. Treće, seksualnost ispražnjena od svakoga osobnog i moralnog smisla dovodi do još većega razočarenja, tj. do totalnoga gubitka smisla. Jer kad više ništa nema smisla, onda seksualni užitak mora u sebe kompenzirati cijeli egzistencijalni smisao. Paradoksalno, ali istinito, trivijalizacija seksualnoga užitka dovodi do paroksizma, tj. do najvišeg stupnja seksualnoga uživanja koje ne ostaje u granicama ljudskoga, nego ih doslovno razara, otkrivajući se tako kao istinska bolest.¹⁶ Nikakvo čudo onda da se seksualnost u suvremenom društvu otkriva i kao tržišna roba koja se nudi kao artikal ili usluga za novac. Pritom je od presudne važnosti uočiti povezanost između načina poimanja i prakticiranja seksualnosti s načinom poimanja društvenoga konteksta. Naime, »uloga i značenje koje seksualnost poprima u društvu uvijek su uvjetovane totalnim ustrojstvom društvenoga konteksta«¹⁷. Budući da nema nikakve dvojbe da živimo u konzumerističkom društvu, onda ne iznenađuje činjenica što se i seksualnost preobrazila u puku konzumerističku robu.

3. 1. Stranputice seksualnoga oslobođenja

Prethodne analize socioloških i socio-psiholoških karakteristika seksualnosti u suvremenome društvu valja, radi boljega razumijevanja, dovesti u vezu sa seksualnim veleprevratom koji im je oslobodio prostor, otvorio mogućnosti i stvorio pretpostavke očitovanja u društvu. Za mnoge je ugledne autore seksualni veleprevrat bio opravdan jer je bio neraskidivo povezan s opravdanim težnjama oslobođenja ljudske osobe, osobito društvenoga oslobođenja od nepravedne podčinjenosti i diskriminacije na osnovama spola, dobi i bračnoga statusa. S tom kritičkom opaskom treba biti oprezan, jer su ranije analize pokazale da suvremeno društvo nipošto nije nevino kad su u pitanju nove, dakako vješto kamufirane, manipulacije ljudskom seksualnošću, dakako u ime ljudske slobode. Prema tome, iako ima istine u tomu da je seksualni veleprevrat dao svoj doprinos u ispravljanju povijesnih nepravdi u odnosima prema djeci, mladima

¹⁶Usp. *isto*, str. 92.

¹⁷*Isto*.

i ženama, a koje su uvelike bile utemeljene na iskrivljenom poimanju spola te spolne i dobne uloge u društvu i obitelji, ipak ne bi trebalo previdjeti niti prešutjeti činjenicu da je svojevrsno oslobođenje na polju seksualnosti dovelo do novih oblika diskriminacije, manipulacije i podčinjenosti u društvu i obitelji. Pri tomu treba posebno izdvojiti sljedeće fenomene.

Prvo, seksualnost se često koristi, tj. zloupotrebljava, kao sredstvo za odvlačenje pozornosti ljudi od važnijih problema u društvu koje se ne želi rješavati. Tako, primjerice, seksualna permisivnost u sredstvima javnoga priopćavanja i sve veća tolerancija prema opscenim prizorima predstavljaju već otrcani oblik prijevare po kojemu se pažnja stanovništva preusmjerava s bitnih na nebitne društvene probleme. Sve dok narod uživa u lascivnim prizorima reklama, filmova i masovnih zabavnih emisija (npr. *Big Brother*, izbor za *miss* i sl.), dotle službene oligarhije mogu mirno sjediti u svojim foteljama. Drugo, seksualnost je izvrgnuta izrazito gruboj manipulaciji u uvjetima potrošačkoga društva. (Pan)erotizacija društva redovito se koristi kao sredstvo za masovno povećanje potražnje i, posljedično, potrošnje. Dovoljno se prisjetiti erotičkoga naboja u reklamama koje su postale ne samo glavno sredstvo financiranja masovnih medija, nego su također postale glavnim sredstvom zaglupljivanja ljudi, a k tome su posijane posvuda i kao da im više nitko i ništa ne stoji na putu. Također je očita manipulacija seksualnošću u kontekstu veze između mode i potrošnje. Obadvije zajedno imaju glavnoga saveznika upravo u erotiziranom društvu, jer samo takvo društvo, tj. društvo u kojemu dominiraju nagoni i užitci svih vrsta, omogućuje prosperitet modnoj industriji i podržava vladavinu tržišne ideologije. Treće, seksualnost koja je u danomu povijesnom trenutku shvaćena kao sredstvo oslobođenja, u suvremenom je društvu često preobražena u sredstvo društvene represije pa i otvorenoga nasilja. Dovoljno je spomenuti otvorenu neuviđavnost prema onim osobama kojima je seksualnost nešto intimno i sveto. Ništa manji problem nije odnos prema mladim ženama koje pri zaposlenju moraju poslodavcu odgovoriti na pitanje o planiranju braka i/ili rađanju djece. Uloga sredstava javnoga priopćavanja često je suprotna od onoga kakvom se predstavlja, dakle nasilna i netolerantna prema osjećajima i stavovima mnogih građana glede seksualnosti, a katkada ih se čak otvoreno proglašava zaostalima i neprosvijecenima. Četvrto, zasigurno najopasniji oblik manipulacije seksualnošću u suvremenom društvu, krije se iza industrije novih mitova, shvati tabua, a koja se bez iznimke temelji na lažnoj »sakralizaciji« seksualnosti.¹⁸ U tom se

¹⁸ Usp. *isto*, str. 93.-96.

smislu korisno prisjetiti naše domaće rasprave o dokumentarnom filmu »Nijemi krik« koji je bio uvršten u didaktički materijal za školsku nastavu vjeronauka, a koji pomalo naturalistički prikazuje medicinski zahvat namjernoga prekida poodmakle trudnoće. Mediji i društvo zajedno su se podigli na noge protiv prikazivanja toga dokumentarnog filma, koji je u nekim srednjoškolicima izazvao mučninu i odbojnost, činjenica koja govori sama za sebe. No, nipošto se ne možemo složiti s tim da, kad je u pitanju nastava školskoga vjeronauka i vizualno prikazivanje takvoga sadržaja, onda se mediji i cijelo društvo dignu na noge, a kad je u pitanju svakodnevno prikazivanje nasilnih, krvavih, opscenih i tome sličnih filmova i prizora, onda se to stavlja pod egidu slobodnoga izbora pojedinca. Isto se događa i s medijskim pristupom seksualnomu ponašanju mladih. No, treba jasno reći da iza orkestriranoga društveno-medijskog zahtjeva za zabranom prikazivanja dokumentarnog filma o medicinskom zahvatu namjernoga pobačaja, tj. ubojstva nevinoga ljudskoga bića, ne stoji nikakva autentična briga za dobrobit srednjoškolaca, nego stoji briga za očuvanje suvremenoga mita o seksualnosti kao pravu na izbor, kao sredstvu za uživanje, kao pukomu objektu potrošnje. Ovdje je manje bitno jesu li mediji i neki društveni čimbenici protiv uvođenja vjeronauka u javne škole ili čak protiv Crkve kao takve. Edukacija mladih na način gledanja u strašnu i potresnu sudbinu nevinoga ljudskoga bića, a koja najčešće nastaje upravo zbog neodgovornog i nezrelog seksualnog ponašanja, direktno se suprotstavlja suvremenomu mitu o seksualnoj slobodi izbora, u smislu »sakralizirane« seksualnosti, koja veliča užitek, zabavu, relaksaciju i permisivnost. Neki taj mit objašnjavaju kao odgovornost, neovisno o činjenici što on nema nikakve veze sa zdravim razumom. I tu leži glavni problem. Naime, potrebno je sustavno i strpljivo raskrinkavanje radikalne seksualne emancipacije, a to podrazumijeva emancipaciju seksualnosti od datosti naravi ljudske osobe i transcendencije, da bi na vidjelo izišle njezine obmane i zastranjenja.

4. Smjernice spolnoga odgoja u obitelji

Prethodne su analize makar djelomično ukazale na neke aspekte suvremene dekadencije ljudske seksualnosti i pokazale su razne oblike manipulacije seksualnošću, a sve to u ime radikalne osobne emancipacije u kontekstu prevladavajuće materijalističke vizije društvenoga napretka. Tih je dekadencija itekako svjesno i živo crkveno učiteljstvo. »U suvremenom ozračju ćudorednoga nesnalaženja krije se opasnost kako prilagođavanja svijetu, što uzrokuje ne male opasnosti, tako i opasnost predrasude koja iskrivljuje samu narav ljud-

skoga bića, koja je neokrnjena izišla iz Stvoriteljevih ruku.«¹⁹ I u hrvatskom se društvu već duže vremena pojavljuju moralna nesnalaženja te je stoga nužno o njima voditi računa u kontekstu mladih i seksualnosti, budući da su upravo mladi najčešća žrtva iskrivljenih moralnih stavova o seksualnosti. Prije nego skrenemo pozornost na neke važne momente, koji su više metodološke i didaktičke prirode, u teološko-moralnom posredovanju vrijednosnih sadržaja i aspekata ljudske seksualnosti, u nastavku donosimo sintetički prikaz smjernica spolnoga odgoja u obitelji koje je dalo recentno živo crkveno učiteljstvo.

Živo crkveno učiteljstvo neprestano ističe da pitanja vezana za seksualnost te dužnosti spolnoga odgoja djece i mladih pripadaju obitelji, tj. roditeljima kao njihovu izvornom, temeljnom i neotuđivom pravu na odgoj vlastite djece.²⁰ No, također se ističe da je obiteljima u suvremenom društvu potrebna pomoć drugih ustanova i subjekata u izvršenju te odgovorne i neodgodive zadaće. Ta se pomoć obitelji od strane drugih smije odvijati samo u skladu s načelom supsidijarnosti. »Načelo supsidijarnosti stavlja se na službu ljubavi, izlazeći ususret dobru obiteljske jezgre. Roditelji nisu u stanju sami zadovoljiti sve zahtjeve unutar odgojnoga procesa (...). Supsidijarnost tako upotpunjuje očinsku i majčinsku ljubav, potvrđujući njezin temeljni značaj, jer svaki drugi sudionik u odgojnomu procesu ne može nego djelovati u ime roditelja, s njihovom suglasnošću i, u određenoj mjeri, čak po njihovu nalogu.«²¹ Imajući na umu prethodne napomene, treba naglasiti da su i pastoralna, vjeronaučna i katehetska praksa u pitanjima seksualnosti i spolnoga odgoja također podređene obitelji u svjetlu načela supsidijarnosti. No, isto tako treba naglasiti da izvorna, neotuđiva, odgovorna i neodgodiva zadaća obitelji u spolnom odgoju djece i mladih može biti uspješno izvršena samo onda kada su roditelji, kao članovi crkvene zajednice, duhovno, moralno i vjerski osposobljeni za ispravno kršćansko vrjednovanje ljudske seksualnosti kao takve i konkretnih oblika seksualnoga ponašanja. Ako je točna izreka da se ne može dati ono čega se nema, onda to vrijedi i za obitelj, tj. za roditelje u stvarima spolnoga odgoja. Objektivni prikaz odgojnih putova

¹⁹OSO, br. 7.

²⁰Usp. Ivan Pavao II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica*. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu (22. studenoga 1981.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., br. 37 [dalje FC]; usp. Sveta Stolica, *Povelja o pravima obitelji* (23. listopada 1983.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., članak 5 [dalje PPO]; usp. OSO, br. 17; usp. Papinsko vijeće za obitelj, *Ljudska spolnost: istina i značenje. Odgojne smjernice u obitelji* (8. prosinca 1995.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 5, br. 43, br. 48.-111. [dalje LJS].

²¹LJS, br. 23. Isto također vidi u: usp. Ivan Pavao II., »Gratissimam sane. Pismo obiteljima«, (2. veljače 1994.), u: *Acta Apostolicae Sedis*, 86 (1994.) 16 [dalje GrS].

u okrilju obitelji nedvosmisleno sugeriraju da će obitelj, tj. roditelji, moći izvršiti kršćansku zadaću spolnoga odgoja djece i mladih samo pod uvjetom da su i sami prožeti istim kršćanskim duhom i da posjeduju identične kršćanske kriterije za vrijednovanje ljudske seksualnosti i njezine neraskidive povezanosti s ljubavi, čistoćom, skromnošću, intimnošću, uzdržljivošću, samokontrolom, brakom i prenošenjem života.²² »Dobar primjer roditelja i roditeljsko vodstvo (‘leadership’) bitni su za jačanje izgradnje mladih za čistoću.«²³ Stoga, i kad se ima na umu činjenica da u kontekstu govora o ljudskoj seksualnosti i spolnomu odgoju djece i mladih živo crkveno učiteljstvo uopće ne naglašava ulogu svećenika, ipak je njegova uloga zagaranirana i neuklonjiva u pastoralnom, vjeronaučnom i katehetskom odgoju savjesti samih roditelja. Naravno, ne samo pastoralni odgoj roditelja »u zadnji čas«, tj. kada nastupe problemi, nego pastoralni odgoj svakoga pojedinog vjernika od najranije dobi koji ide istom cilju – ljudskoj i kršćanskoj zrelosti. Da bi, dakle, kršćanski roditelji mogli izvršiti svoje odgojne zadaće, potrebno je da budu temeljito i sveobuhvatno poučeni i odgojeni u svim aspektima kršćanskoga vrijednovanja stvarnosti, uključujući i stvarnost ljudske seksualnosti. Tu zadaću roditelji ne će moći izvršiti ni kvalitetno ni djelotvorno ako sami dolaze iz pastoralne prakse koja nije pružila dovoljno kvalitetan i uvjerljiv kršćanski odgoj o dostojanstvu i vrijednosti ljudske seksualnosti.

Budući da živo crkveno učiteljstvo priznaje da je današnjoj obitelji potrebna pomoć u spolnomu odgoju djece i mladih, onda ostaje pitanje o uzrastima na koje se pritom misli. Pitanje se, dakle, tiče dobi, a ne socijalnih skupina. Odgojne smjernice spolnoga odgoja u obitelji razlikuju četiri glavna razdoblja razvoja djeteta. Prvo razdoblje obuhvaća djecu u dobi od pete godine života do početka puberteta. Ovo se razdoblje naziva »godine nevinosti«²⁴. U ovom razdoblju razvoja djeteta glavnu riječ u stvarima seksualnosti i spolnoga odgoja imaju roditelji. Drugo razdoblje razvoja djeteta obuhvaća djecu u ranomu pubertetu, a što je ujedno početak adolescencije. Ovo se razdoblje naziva »pubertet«²⁵. Nagle i brze fiziološke, morfološke, anatomske, psihološke i emocionalne promjene u djece zahtijevaju od roditelja da im daju potanka objašnjenja o spolnosti, vodeći istovremeno računa o spolu djeteta i o cilju spolnoga odgoja – čistoći i samokontroli.²⁶ Očekuje se, dakle, da i u ovom razdoblju razvoja djeteta govor o seksu-

²² Usp. LJS, br. 48-61.

²³ LJS, br. 59.

²⁴ Usp. LJS, br. 78.

²⁵ Usp. LJS, br. 87.

²⁶ Usp. LJS, br. 88-89.

alnosti ostane u krugu same obitelji.²⁷ Treće razdoblje razvoja djeteta obuhvaća vrijeme planiranja vlastitoga života i zvanja. Ovo se razdoblje naziva »mladost« ili »adolescencija«²⁸. Posrijedi su važna pitanja izbora životnoga zvanja, izgradnje osobnoga identiteta, živoga svjedočanstva i dobrog primjera starijih, osobnoga prijateljstva te ljubavi prema osobi suprotnoga spola.²⁹ Što se tiče izbora osobnoga životnog poziva ističe se i moguća potpora nekog svećenika i drugih osoba u župi, udrugama i pokretima koje imaju odgovarajuću spremu i koje kao takve mogu pomoći mladima u pronalaženju istinskoga smisla životnoga poziva.³⁰ U ovom razdoblju razvoja mladih nameću se moralna pitanja o raznim oblicima seksualnoga ponašanja, kao što su veza ljubavi i prenošenja života, predbračni spolni odnosi, kontracepcija, samozadovoljavanje, homoseksualnost i pobačaj. Od roditelja se zahtijeva da s puno vedrine izlože djeci čvrste točke kršćanskoga moralnog vrjednovanja raznih oblika seksualnoga ponašanja, a pri čemu im posebno stoje na raspolaganju dokumenti Crkve koji obrađuju tu problematiku.³¹ Četvrto razdoblje razvoja djeteta obuhvaća vrijeme prijelaza. Ovo se razdoblje naziva »prema zreloj dobi«³². U ovom razdoblju često dolazi do odvajanja djece od roditelja, zbog višeg školovanja ili rada, ali to nipošto ne znači prestanak roditeljske odgovornosti za vlastitu djecu.³³ Ovdje se redovito događa zaručništvo te bliža i neposredna priprava za brak i preuzimanje odgovornosti za obitelj, pri čemu roditelji trebaju izbjegavati pristup koji se temelji na zabranama i uplitanju u izbor bračnoga partnera.³⁴

5. Neki (pred)uvjeti za adekvatan govor mladima o seksualnosti

Iz prethodnih analiza izišla je na vidjelo činjenica da glavnu ulogu u spolnomu odgoju djece i mladih imaju roditelji i obitelj. Pritom treba imati na umu da se kršćanski odgoj u obitelji temelji na univerzalnim kršćanskim istinama o Bogu, svijetu, životu, čovjeku, braku, obitelji, ljubavi, seksualnosti itd., te

---

²⁷ Usp. LJS, br. 94.

²⁸ Usp. LJS, br. 98.

²⁹ Usp. LJS, br. 102 i br. 105-107.

³⁰ Usp. LJS, br. 99.

³¹ Usp. LJS, br. 102.

³² Usp. LJS, br. 109.

³³ Usp. LJS, br. 109-110.

³⁴ Usp. LJS, br. 110.

je stoga logično da crkvena pastoralna, vjeronaučna i katehetska praksa, koja se također temelji na tim istim univerzalnim kršćanskim istinama, bude i ostane nezamjenjiv potporanj kršćanskomu odgoju u obitelji. Obitelj, tj. roditelji mogu kršćanski odgajati svoju djecu samo ako su i sami prethodno kršćanski odgojeni. Imajući na umu tu intimnu povezanost i uzajamnu potporu između kršćanskog odgoja u obitelji s jedne strane, te crkvene pastoralne, vjeronaučne i katehetske prakse s druge strane, može se zakonito i utoliko opravdano djeci i mladima govoriti o seksualnosti i izvan obiteljskoga doma, tj. i u crkvenomu okruženju, ali uvijek pod budnim okom roditelja i s njihovim znanjem. To posebno vrijedi za vjeronauk, katehezu i druge oblike pastorala djece i mladih koji, kad je riječ o željkovanomu jedinstvenom kršćanskom odgoju, mogu samo podupirati i učvršćivati obiteljski odgoj. U tom pogledu, a umjesto izlaganja već poznatih vrijednosnih aspekata ljudske seksualnosti, korisno je iznijeti i obrazložiti nekoliko metodoloških i didaktičkih momenata koji mogu doprinijeti uspješnijoj i kvalitetnijoj komunikaciji vrijednosnih sadržaja mladima od strane pastoralnih djelatnika.

1. Iskustvo pokazuje da je današnjim mladima, ali i djeci, potrebno pristupati s neizmjenjnim povjerenjem, nepatvorenom iskrenošću i dobronamjernom otvorenošću. Kada se vrline povjerenja, iskrenosti i otvorenosti dovedu u vezu s današnjim izazovima seksualnosti, onda to rezultira zahtjevom da se govor o mladima i seksualnosti oslobodi od apriornih osuda, da ga se rastereti predrasuda, da ga se izvuče iz atmosfere golih zabrana i kazni. Osude, predrasude, zabrane i kazne niti omogućavaju niti doprinose stvaranju pogodne duhovne atmosfere za razgovor u povjerenju, iskrenosti i otvorenosti. Stoga, umjesto samodopadnoga razbacivanja savršenim idealizmom ili idealističkim savršenstvom u pitanjima seksualnosti, treba mudro i razborito povesti računa o realnim pretpostavkama za stjecanje uzajamnoga povjerenja, za izgradnju iskrenoga međuljudskog odnosa i za neupitnu dobronamjernost u komunikaciji. U suprotnom se izlaže opasnosti da čitava stvar ostane samo na razini deklaracija bez vidljivih i prepoznatljivih učinaka na život i ponašanje mladih. To bi bio prvi (pred)uvjet.

2. Nakon što je izgrađeno međusobno povjerenje, nakon što je stvoren duhovni prostor iskrenosti i nakon što je svakomu očevidno da se tu radi o dobronamjernom i otvorenom pristupu, onda se u idućem koraku nameće nužnim zapodijevanje partnerskoga dijaloga s mladima o seksualnosti i to na način da se prethodno upozna s njihovim dosadašnjim pogledima, stavovima, vrjedno-

vanjima i iskustvima. Posebno je važno da se razotkriju ona negativna iskustva, koja su povezana s potiskivanjem ili još gore s nasiljem. To je otvaranje nužno i zato što su mladi zbog školovanja i drugih aktivnosti više izvan obiteljskoga doma, nego u njemu, ali i zbog toga što su tijekom dana najčešće razdvojeni od roditelja koji moraju raditi da bi stjecali materijalna dobra potrebna za uzdržavanje obitelji. Osim toga, ili baš zbog toga, mladi su danas pod stalnim utjecajem različitih društvenih čimbenika, počevši već od škole i lako dostupne literature preko ulice, vršnjaka i općepoznatih događaja do medija, reklama, interneta, mobitela i, ne manje važno, zasebne sobe u stanu ili u kući koji na njih tako snažno utječu da oni, iako najčešće nesvjesno, usvajaju sadržaje i oblikuju stavove o seksualnosti koji nisu u skladu s općeljudskim i kršćanskim pozivom i poimanjem seksualnosti. Budući da tu redovito nije riječ o izuzetku, nego o pravilu, onda se čini nužnom i neodgodivom zadaćom da se najprije zapodjene partnerski dijalog s mladima o seksualnom iskustvu ne bi li se odatle dobila cjelovitija slika o njihovim pogledima, stavovima i vrjednovanjima. U tomu je smislu uloga psihologa i pedagoga daleko poželjnija od uloge moralista i sudca. To bi bio drugi (pred)uvjet.

3. O rezultatima prethodnoga partnerskog dijaloga ovisi treći (pred)uvjet. Naime, u svakom se slučaju mogu očekivati odstupanja od kršćanskoga ideala, no nije svejedno radi li se tu samo o izdvojenim slučajevima ili, pak, o masovnoj pojavi. Ako se pokaže da je većina mladih svoje dosadašnje poglede, stavove, vrjednovanja i iskustva seksualnosti izgradila na temelju djelovanja prije spomenutih izvanobiteljskih čimbenika, a što može također implicirati činjenicu da većina njih uopće nije primila nikakav spolni odgoj u obitelji, tada se nameće nužnim da se sustavno, temeljito i nadasve kritički pozabavi konkretnim izazovima seksualnosti u, kako smo to ranije nazvali, ozračju seksualnoga veleprevrata i evidentnim stranputicama radikalne seksualne emancipacije, a koje su već uzele velikoga maha i mnoge žrtve u suvremenom društvu. Pritom je opet važno da se u ovom, evidentno kritičkomu pristupu pažljivo njeguje i ostvaruje prvi (pred)uvjet, jer se u protivnomu izlaže opasnosti da se kritika svede na голу osudu drugih i drugačijih, na popis zabrana i s njima povezanih grijeha te na podvučenu nesnošljivost prema današnjemu svijetu. To u mladima može izazvati neumjereni osjećaj stida, dubok osjećaj krivnje pa čak i frustraciju, a što svakako nije ni kršćanski poželjno niti bi se smjelo ubrajati u ciljeve spolnoga odgoja. Dakle, poštujući uvjete iz prvoga i drugoga metodološkog koraka u govoru mladima o seksualnosti, u trećemu bi se koraku trebalo teme-

ljitije kritički pozabaviti svim oblicima seksualne dekadencije, represije i nasilja, imajući pritom na umu da krajnji cilj toga nije zastrašivanje mladih, nego nezamjenjiva pomoć na putu njihova osobnog i kršćanskog sazrijevanja koje je u svijetu, zbog njegove neizlječive ambivalentnosti, isprepletено mnogim stranputicama, obmanama i lažnim slobodama. Dakle, treba kritički preispitati i temeljito upoznati društvenu situaciju u kojoj se živi da bi se potom mogle, jasno i nedvosmisleno, shvatiti stranputice i zastranjenja u prevladavajućim društvenim opravdanjima dekadentnog seksualnog ponašanja, ali i ljudskoga ponašanja uopće. Mladima je u tome hitno potrebna pomoć drugih, a osobito odgovornih za izgradnju njihove cjelovite osobnosti na osnovama objektivne vizije o dobrobiti ljudske osobe kao takve. To bi bio treći (pred)uvjet.

4. Zadovoljenje prethodnoga (pred)uvjeta ne može se dogoditi bez prethodnoga dobrog poznavanja vlastitoga polazišta i stava o vrijednosti ljudske seksualnosti unutar cjelovite vizije ljudske osobe te njezina poziva i dostojanstva. Za očekivati je da pastoralni djelatnik ne samo zna o čemu govori, nego je i sam egzistencijalno prožet tim vrijednostima. Znanje će doći do izražaja već u sklopu kritičke analize današnjega stanja ljudske seksualnosti u suvremenom društvu. No, daleko je važnije da mladi pred sobom prepoznaju primjer i uzor. Kršćansko polazište u vrjednovanju ljudske seksualnosti predstavlja gledište iz kojega se izvodi kritika suvremene dekadencije i radikalne emancipacije seksualnosti od ljubavi, braka i čistoće. Zbog toga svaka kritika mora biti vjerodostojna kritika, a to znači da istovremeno bude prožeta ljubavlju, poštovanjem i tolerancijom, a ne pukom osudom i mržnjom, te razumijevanjem i autentičnošću, a ne isključivošću i dvostrukim mjerilima. Pritom je također važno imati na umu činjenicu da će govor mladima o seksualnosti neminovno ukazivati na propuste u spolnom odgoju u obitelji, ali i u drugim odgojnim ustanovama. U tomu je važno izbjegavati jednostrane osude, a osobito prozivke roditelja ili obitelji kao takve, jer takav pristup ne vodi doli neželjenim konfliktima unutar obitelji i same kršćanske zajednice. To upućuje na zaključak da u kontekstu predloženoga pristupa u govoru mladima o seksualnosti treba izbjegavati stranputice neumjerenoga moraliziranja, jednostranoga prozivanja i pretjeranoga čistunstva, budući da je samo naš Otac Nebeski savršen, a mi smo svi pozvani na savršenstvo, tj. stavljeni smo u situaciju davanja odgovora na evanđeoski poziv da uznastojimo biti savršeni kao Otac. Kršćansko se savršenstvo, dakle, ne stječe preko noći. Kršćansko savršenstvo nije postignuto ni samim poznavanjem crkvenoga moralnog nauka, a što se svakako očekuje od pastoralnoga djelatnika. Kršćan-

ske se savršenstvo, naprotiv, stječe cjeloživotnim mukotrpnim, ali osloboditeljskim, radom na sebi, usavršavanjem dobrih i uklanjanjem loših strana uz pomoć evanđeoskoga nasljedovanja, sakramentalnoga života i zauzete molitve. Imajući na umu činjenicu da govor mladima o seksualnosti cilja na njihovo ljudsko i, posljedično, kršćansko savršenstvo, onda taj govor treba u sebi uključiti sve one nužne savjete, preporuke i sredstva koji omogućavaju siguran i kontinuiran hod na tom putu očovječenja. Mlade, dakle, treba oduševiti za osobu Isusa Krista iz koje zrači autentično čovječstvo da bi s tim istim oduševljenjem mogli prihvatiti odgovornosti za izgradnju integralnoga humanizma kao podloge autentičnoga kršćanskog života u svijetu. To bi bio četvrti (pred)uvjet.

5. Kršćanski govor o seksualnosti kršćanski je samo onda kada umije ispravno vrjednovati ljudsku seksualnost u svjetlu cjeline, a cjelina je ljudska osoba stvorena na sliku Božju i otkupljena na sliku Kristovu. Kršćanski govor o seksualnosti ne smije se zaustaviti samo na fiziološkim i biološkim aspektima, nego treba obuhvatiti i psihološke, emocionalne, socijalne, moralne, duhovne i religiozne dimenzije. Biološke su činjenice važne, ali nisu presudne, budući da one, uzete same za sebe, otkrivaju samo nagonsku dimenziju ljudske seksualnosti. A seksualnost je ljudska po tomu što ne dopušta svodenje na puku nagonsku činjenicu, tj. na puku fiziološku potrebu, budući da je ona u čovjeku povezana s višim sferama ljudskosti, tj. sviješću, slobodom i odgovornošću. Ljudska seksualnost, ako želi uistinu biti i ostati ljudskom, zahtijeva objektivno i cjelovito vrjednovanje u svjetlu integralne dobrobiti ljudske osobe. Vrijednost i dostojanstvo ljudske osobe beskrajno nadmašuju vrijednost pojedinačnih dijelova i njihova ukupnog zbroja, uključujući tu i seksualnost, tj. njezine fiziološke i biološke aspekte. Zbog toga je važno da govor mladima o seksualnosti posjeduje obilježja integralne antropologije, bazirane na autentičnom personalizmu, a takav se personalizam jedino temelji na autentičnom čovječstvu Isusa iz Nazareta. Sve to upućuje na zaključak da bez dobroga poznavanja čovjeka kao osobe stvorene na sliku Božju i otkupljene na sliku Kristovu, a što podrazumijeva poznavanje svih aspekata i dinamika ljudskoga bića s jedne strane, i njihovu vrijednosnu povezanost s cjelinom ljudske osobe s druge strane, govor mladima o seksualnosti može zvučati odbojno ili čak neprihvatljivo. To bi bio peti (pred)uvjet.

Umjesto zaključka

U idealno zamišljenim okolnostima zadovoljenje prethodnih (pred)uvjeta predstavlja metodološki okvir za uvođenje u kršćansko vrjednovanje ljudske seksualnosti. Uostalom, opisani (pred)uvjeti motivirani su kršćanskim vrjednovanjem ljudske seksualnosti koji, uzeti sami za sebe, bilo skupno i pojedinačno, reflektiraju jednu metodologiju koja je, uvjereni smo, kadra polučiti više uspjeha i dobrobiti kod mladih, nego li je to slučaj s moralističkim pristupom i često zakašnjelim osudama i prozivkama. Katehizacija je specifični oblik evangelizacije, a evangelizacija je uvijek stanoviti oblik inkulturacije kršćanske poruke. Imajući na umu koliko je rečeno u kontekstu današnje važnosti mladih u društvu, te koliko je rečeno o raznim društvenim čimbenicima koji snažno i često bez ikakve kontrole utječu na mlade, tj. njihove stavove i poglede, potrebno je da govor mladima o seksualnosti bude mišljen i osmišljen na način autentične inkulturacije kršćanske poruke. Inkulturacija u smislu nauka Drugoga vatikanskog sabora podrazumijeva da »vjerna svojoj vlastitoj predaji i ujedno svjesna svojega univerzalnog poslanja [Crkva, op. a.] može uspostaviti zajedništvo s različitim oblicima kulture. Time služi obogaćenju i same Crkve i različitih kultura.«³⁵ To znači da i u suvremenoj kulturi, za koju se dosad u našem izlaganju mogao steći dojam da, što se tiče ljudske seksualnosti, nema ničega ni dobrog ni pozitivnoga, ipak treba uznastojati razabrati pozitivne vidove i pomake koji su dostojni kršćanstva od onih koji to nisu. Prema tome, mladi s kojima se ulazi u pastoralni, vjeronaučni ili katehetski partnerski dijalog nisu nikakva masa osuđena na propast ili gomila okorjelih grešnika, a još manje su totalne neznalice koje nemaju pojma o životu i svemu što je s njim povezano. Mladi, s kojima se dolazi u kontakt, najprije su mlade ljudske osobe u delikatnom razdoblju razvoja koje sa sobom nose mnoge dobre i pozitivne strane ljudskosti, a na prvom mjestu je to njihova mladost i neiskvarenost, ali donose i neke loše i negativne strane, kao što su razni društveni utjecaji i dominantna uvjerenja. Pritom je važno da se zajedno s prljavom vodom ne odbaci i dijete. Zahtijeva se, dakle, razborito prosuđivanje i mudro vodstvo. Zadovoljenje navedenih (pred)uvjeta zasigurno će olakšati i učiniti plodonosnijim navještaj kršćanskoga vrjednovanja ljudske seksualnosti, a koje stoji u intimnoj i neraskidivoj povezanosti s vrijednostima ljubavi, čistoće, čednosti, skromnosti, umjerenosti, samokontrole, braka i bračne vjernosti. Na kraju će mladi zasigurno moći i sami izvući neke

³⁵GS, br. 58.

zaključke o ispravnom i neispravnom seksualnom ponašanju, dakle i bez stalne pomoći dežurnih moralista odozgo. Lako nam se složiti s tim da spomenute vrijednosti nisu baš na cijeni u suvremenom društvu. Isto tako nam se je lako složiti s tim da je jedino pomoću življenja i prakticiranja tih vrijednosti moguće dosegnuti ispravno i razumijevanje i prakticiranje seksualnosti. No, teško nam se složiti oko činjenice da kršćanstvo nema velikoga ili presudnoga utjecaja na suvremenu društvenu praksu. To neslaganje proizlazi iz svijesti da kršćanstvo treba imati utjecaj na društvo, i to presudni. Stoga je krajnje vrijeme da se s očekivanja prijeđe na konkretno djelovanje. Ali ne na bilo kakva djelovanje, nego na pastoralno djelovanje koje slijedi logiku i dinamiku inkulturacije kršćanske poruke u suvremenu kulturu. To pretpostavlja jednu obnovljenu pastoralnu i katehetsku metodu koja umjesto prozivke i osude ulazi u partnerski dijalog. U suprotnom izlaže se opasnosti da ljudi, uključujući i mlade, kršćansko vrjednovanje ljudske seksualnosti shvate kao popis zabrana i osuda. Kakvu osobu može odgojiti govor koji uvažava samo jezik zabrana i osuda?

YOUNG PEOPLE AND SEXUALITY

Theological and moral approach

Tonči Matulić*

Summary

In his article the author examines several important aspects of pastoral practice by conversing with young people about sexuality from the theological and moral points of view. The article is divided into five sections. In the first section the author emphasizes the place and role of young people in the contemporary society based on the teaching of the Council. In the second section he analyses sexuality within the context of the social progress and the mechanisms connected with it. These have influenced the singling out of sexuality as an individual scientific topic and as an autonomous social phenomenon. In the third section the author throws light upon some negative consequences of the sexual revolution that resulted in the radical emancipation of sexuality in view of other aspects of human life, especially of matrimony, family and reproduction. In this sense he exposed and clarified some sideways, which either degrade human sexuality to a mere object of pleasure, entertainment and consumption, or distort it into a means of manipulation, exploitation and repression. The fourth section provides a comprehensive synthesis of the basic guidelines of sexual education in the family, issued by the existing Church Magisterium, without any special criticism. In the fifth section the author explains and defines some significant (pre)conditions for a more efficient religious teaching, pastoral and catechetical approach to young people when speaking about the human sexuality, having in mind the necessary assistance to parents when it comes to the issues of sexual education. The main emphasis has been put on the methodical and didactic aspects of the problem, although they are closely connected to the theological and moral aspects of the same problem i.e. sexuality.

Key words: *young people, sexuality, sexual revolution, sexual education, family, Christian evaluation of sexuality.*

---

* Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb.